39-142

Куçма Чулгаç

ЛАПШУ ÇАППАНӖ

Чăвашгосиздат · 1939

КУÇМА ЧУЛГАÇ

ЛАПШУ ÇТАППАНĔ

(ХАЛЛАП)

ИККĔМĔШ ИЗДАНИ

Ўкерчĕкĕсене
Г. ХАРЛАМПЬЕВ тунă

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР
ДОСТАВЛЕН
Чувашской Книжной Палатой
193 г.
№

ЧАССР ГОСУДАРСТВО ИЗДАТЕЛЬСТВИ
ШУПАШКАР — 1939

КĔÇĔН ÇУЛХИ АЧАСЕМ ВАЛЛИ

Пĕр çулхине маншăн калама çук телейлĕ кĕркунне çаварăнса килчĕ. Виçĕ çул хушши сунара каймасăр пурăннă хыççăн Ямаш вăрманĕнче тискер кайăксем пит йышланса çитрĕç: ăçта килнĕ унта куянсем сиккелесе çӳреççĕ, ĕмĕрне çын пырса кĕмен чăтлăхсем тилĕсемпе тулчĕç, тарăн варсенче упасем кĕтĕвĕ-кĕтĕвĕпе çӳреççĕ. Çакна курах çынсем кăна мар, сунарçăсем те Ямаш вăрманне кайса кĕме хăракан пулчĕç.

Вăрмана кайма мар, хăш-пĕрисем анкарти хыçне те тухма хăратчĕç. Тăмвар пуçĕнче пĕр ушкăн упа çӳренине курнă хыççăн, Вĕçкĕн Ваççа тăр кăнтăрлах, хапхисене питĕрсе кунĕ-кунĕпе пӳртĕнче ларатчĕ. Унтан вара каласма тин вĕренекен ачасем те кулма пуçларĕç.

Пурне те паллă, эпĕ нихçан та, нимĕнле тискер кайăкран та хăраман. Упасене кăна мар, Ямаш вăрманне килсе пурăнма пуçланă арăслана та чĕрĕллех тытса таврăннăччĕ-ха тесе, пĕр ирпе Ямаш вăрманне сунара тухса утрăм.

Ман телее, вăл кун уяр пулчĕ. Хĕвел, Ямаш вăрманĕ тăррине хăпарса çитсенех, кĕрхи пылчăка пĕр самантрах типĕтсе лартрĕ. Çапла эпĕ вăрмана часах çитрĕм, упасем тытас шутпа тӳрех Уçтук варĕ патнелле утрăм.

Уçтук варĕ тĕлĕнмелле чăнкă та тарăн вар. Çӳлтен пăхсан, унăн тĕпĕ те курăнмасть. Икĕ çыранĕ тăршшĕпе пӳрт пек пысăк чулсем кăнратса выртаççĕ. Çав чулсем айĕнче тĕпсакай пек тĕттĕм шăтăксем пур, вĕсенче упасем йышлă пурăнаççĕ.

Килте Уçтук варĕ асра та пулманнипе, эпĕ пăшала вĕтĕ етресемпе çеç аварласа тухрăм. Паллах, вĕсемпе упасене

вĕлерме çук. Хăвăрах пĕлетĕр: вĕтĕ етресене пула эпĕ иĕрре Çĕпĕрти тайгара, йывăç тăрринче, виçĕ кун та виçĕ çĕр выçă ларнăччĕ. Çакна аса илтĕм те, пĕр пысăк тунката çине ларсах пăшалăн икĕ кĕпçине те кашкăр етрисемпе авăрларăм. Авăрларăм та: „Халĕ ĕнтĕ Уçтук варĕнчи упасене пурне те тытса пĕтеретĕп“,—тесе малалла утрăм.

Анчах, те ытла та ир тухнăран, кăнтăрлаччен çӳресен те упа мар, куян çури те тĕл пулмарăм. Аптăранă енне хам, ку упасем мана—Лапшу Çтапанне—шăршранах палласа хăйсен шăтăксене кĕре-кĕре пытанчĕç пулĕ, тесе те шухăшлатăп.

Манăн пуç мĕн шутлать, çак яланах тĕрĕс пулать. Çавăнпа эпĕ, малалла апла-капла шухăшласа çӳреме пăрахсах, Уçтук варне анса, мĕн пур упасене хăйсен шăтăкĕсенчен хăваласа кăларас, терĕм. Çав тĕлĕшпе вар тĕпне анма ансатрах вырăн шыраса вар хĕррипе утрăм.

Манăн çичĕ-сакăр çухрăма яхăнах каймалла пулчĕ, çапах та вар тĕпне анма меллĕ вырăн тупаймарăм. Юлашкинчен, вар пуçнех çитсе тухрăм. Кунта хам ĕмĕрте тĕл пулман тĕлĕнмелле курăк куртăм. Курăкĕ чăнласах тĕлĕнмелле вара. Ытти курăксем пурте хăра-хăра сарăхса ларнă, çак курăк пĕр пĕччен ешĕрсе ӳсет.

—Мĕнле курăк-ши ку,—тесе пĕшкĕнсе çак курăка тытса пăхрăм. Вăл, манран вăтаннă пек пулса, çеçкисене çав самантрах пĕр çĕре пуçтарса лартрĕ.

Эпĕ тĕлĕнсех кайрăм. „Епле тĕлĕнмелле курăк пулчĕ-ха ку, çынран та вăтанма пĕлет“,—терĕм те ăна кăларса каймашутларăм: чӳрече умне лартса ялти пур çынна та тĕлĕнтерес, терĕм.

Анчах вăл курăкăн тымарĕсем пит тарăн анса каяççĕ. Çавăнпа ăна ниепле те кăкласа кăларма май пулмарĕ. Эпĕ вара, Уçтук варне анма пăрахсах, унăн вăррисене шырама пуçларăм. Малтанах чечекĕ ăшне пăхрăм—унта пĕр вăрă та çук. Путех, кун вăррисем тăкăннă пулĕ тесе, пӳрнесемпе çĕре хыпашлама пуçларăм. Манăн алла çинçе

— Мĕнле курăк-ши ку,—тесе пĕшкĕнсе пăхрăм.

туна кӗрсе кайрӗ. Туртса пӑхатӑп—туна яхӑнне те тухмасть. Ирӗксӗрех манӑн ҫав туна вӗҫне шыраса тупмалла пулчӗ. Вӑл туна ҫав тӗлӗнмелле курӑкӑн турачех пулчӗ. Ҫакнашкал туратсем унӑн пӗрре ҫеҫ мар, темиҫе те пур, хӑйсем пурте курӑк тавралла сарӑлса выртаҫҫӗ. Кашнин вӗҫӗнчех мӑйӑр пысӑкӗш хурансем пур; вӗсен ӑшӗнче пӑрҫа пек пӗрчӗсем куҫа йӑмӑхтарас пек ҫутӑлса выртаҫҫӗ

Эпӗ савӑнсах кайрӑм. Халӗ ӗнтӗ тымарӗ-мӗнӗпех кӑларса аппаланса та тӑмастӑп, тӳрех вӑрринчен шӑтарса ӳстеретӗп тесе, пӗр пӗрчине илме хӑтлантӑм. Анчах пурне вӗҫӗпе тӗкӗнсенех хуранӗ хупӑнса ларчӗ.

Ку чӑнахах ҫынран вӑтанма пӗлет иккен, унӑн куҫӗсем те пулӗ тесе, эпӗ ҫавӑнтах ҫумрах ларакан юман хыҫне пытанса тӑтӑм. Мӗн шутлани тӗрӗсех пулчӗ. Нумаях тӑмарӑм, ҫак курӑк ҫеҫкисене сарса ячӗ, туна вӗҫӗнчи пӗчӗк хуранӗ те уҫӑлса кайрӗ. Хам куҫсене пӗр сиктермесӗр пӑхса тӑратӑп. Таҫтан пӗр нӑрӑ пырса тухрӗ те уҫӑлса тӑракан хуранӗ ӑшне кӗрсе кайрӗ—хуранӗ каллех хупӑнса ларчӗ. Мӗн пулчӗ-ха капла, тесе татах куҫсене сиктермесӗр пӑхса тӑтӑм. Хупӑнса ларнӑ хуран тӑрсан-тӑрсан каллех уҫӑлса кайрӗ. Анчах хуран ӑшӗнче нӑрӑ тӗсӗ те ҫук, унӑн шӑмми-шакки кӑна сирпӗнсе ыткӑнса ӳкрӗ.

Ҫакнашкал тӗлӗнмелле курӑка, мансӑр пуҫне, тӗнчере урӑх никам та курман пулӗ, мӗншӗн тесен ун пек курӑк пурри ҫинчен эпӗ никамран та илтмен. Манӑн ӑна пит нумай ӗрчетес килчӗ. Хӑвӑрах шутлӑр-ха, унашкал курӑка ӗрчетсен, усси те нумай пулать. Вӗсем ҫулла выльӑхчӗрлӗхе канӑҫ паман ӳпре-пӑвансене те пӗтӗмпех ҫисе пӗтерме пултараҫҫӗ вӗт.

Ҫапла шутласа юман хыҫӗнчен тухрӑм та тӳрех курӑкӑн пӗр туратне татса илтӗм. Унӑн вӗҫӗнчи хуранӗ каллех хупӑнса ларчӗ. Эпӗ вӑл уҫӑласса кӗтсе те тӑмарӑм, васкасах унӑн ӑшӗнчи ҫутӑ пӗрчине кӑларса илтӗм. Анчах вӑл пӗрчӗ пиҫсе ҫитмен, ҫавӑнпа ӑна киле те илсе каяс темерӗм. Ҫапах та ӑна пӑрахса хӑвармарӑм, хам ҫисе ятӑм.

Вӑл калама ҫук тутлӑ пулчӗ, ун пек пӑрҫа эпӗ хам ӗмӗрте те тутанса курман.

Сасартӑк манӑн ура вӑйӗ пӗтнӗ пек туйӑнчӗ, куҫ хупанкисем йывӑрланса ҫитрӗҫ, анаслакан пултӑм. Эпӗ пуҫ айне курӑк татса хутӑм та выртса ҫывӑртӑм. Хам питӗ хӑрушӑ тӗлӗк курнӑ. Ямаш вӑрманне улӑп евӗр пысӑк ҫын килнӗ пек, вӑл пӗрре ярса пуссах ҫичӗ ҫухрӑм каять пек. Ҫак ҫын хӑрах урипе ман тӗлех пусрӗ те, эпӗ кӑштах унӑн атти айне пулаттӑм пек. Хӑранипе кӑшкӑрса ятӑм. Хам сасӑпа вӑранса кайрӑм та, ӑна-кӑна пӗлмесӗр тӑрса лартӑм.

Эпӗ Ямаш вӑрманӗнчен те ҫӳллӗ ларатӑп иккен, йывӑҫсен тӑррисем манӑн сухала та перӗнмеҫҫӗ. Мӗнле-ха каплап пултӑм тесе хамран хам тӗлӗнсе кайрӑм. Урасем ҫине пӑхрӑм. Вӗсем те темӗн пек вӑрӑмланса кайнӑ та Ямаш ялӗн анкарти хыҫнех ҫитнӗ. Хӑйсем ӳснӗ май йывӑҫсене унталла-кунталла ҫеҫ йӑвантара-йӑвантара хӑварнӑ.

Нимӗн тума аптӑранипе ура ҫине сиксе тӑтӑм. Ямаш вӑрманӗ чӗркуҫҫирен те аялта тӑрса юлчӗ. Манӑн пуҫ хуп-хуран капланса килекен ҫӑмӑр пӗлӗчӗсем ӑшне кӗрсе кайрӗ. Ҫав пӗлӗтсене эпӗ пӗрре вӗрнипех аяккалла сирсе ятӑм. Ҫакӑн хыҫҫӑн манӑн пуҫри шӗлепке те аванах курӑнакан пулчӗ. Пуҫ ӳснӗ май вӑл та сарӑлса пысӑкланса кайнӑ мӗн. Пиншакпа атӑ ҫине пӑхрӑм—вӗсем те, шӗлепке пекех, сарӑлса ӳссе кайнӑ, хӑйсем тата пӗри те пӗр ырӑнтан та ҫурӑлман. Куншӑн вара пит савӑнтӑм, мӗншӗн тесен манӑн хама валли ҫӗнӗ тумтирсем илсе укҫа та тӑккаламалла пулмарӗ.

Анчах манӑн пӗр инкек пулчӗ. Хам ӳссе пынӑ май, ҫакки татӑлса кайнипе, манӑн пӑшал таҫта ывтӑнса ӳкнӗ. Эпӗ уншӑн пит кулянма тытӑнтӑм, мӗншӗн тесен манӑн пек лайӑх пӑшал таврара урӑх никамӑн та ҫукчӗ: вӑл темӗнле тискер кайӑка та тӗл персе тивертетчӗ.

Ҫав тери лайӑх пӑшала ҫын тупӗ те ман пекех чаплӑ сунарҫӑ пулӗ тесе, эпӗ ӑна пикенсех шырама пуҫларӑм. Анчах темле тӑрӑшса шырасан та пӑшала тупаймарӑм. Юлашкинчен, хам Уҫтук варӗ пуҫне выртса ҫывӑрнине

аса илтĕм те, пăшал çав вар тĕпнех ывтăнса ӳкнĕ пулĕ тесе, Уçтук варне шырама пуçларăм. Ăна та тупаймарăм. Тарăхнипе пăшал çине ал султăм та малалла кайрăм. Пĕр утăм ярса пуссах Йĕкĕрвар ялĕ хыçне çитрĕм. Тĕлĕнсех кайрăм: манăн пăшал çак ял хыçĕнче выртса парать. Кăна пĕлнĕ пулсан, пăшала пикенсе шырама та кирлĕ марччĕ: вăл хамран пĕр утăмра çеç выртнă иккен. Эпĕ хамăн куççем питĕ çивчĕ курнинчен тĕлĕнсех кайрăм. Вĕсем Уçтук варне мар, çав тери пĕчĕк япалана та—кăранташ пысăкăш тăрса юлнă япалана та—шыраса тупма пултарчĕç.

Чăнласах манăн пăшал кăранташ пек çеç тăрса юлнă. Çакки çуккипе тата ниçта хума аптăранипе эпĕ ăна пиншакăн умри кĕсъине чикрĕм. Вăл кăсъе тĕпне анса выртрĕ те курăнми пулчĕ. Сасартăк пăшалсăр пырсан мана никам та сунарçă вырăнне шутламĕ тесе, ăна калла кăлармa шутларăм, сылтăм алла кĕсъене чиксе ятăм.

Малтан таçта çитиех ывтăнса ӳкнĕ пулсан та, пăшала часах шыраса тупрăм, халĕ пиншакăн умĕнчи кĕсъине чикнĕ пулсан та, ăна пит нумай шырамалла пулчĕ. Темĕн пек тăрăшса хыпаласа пăхрăм, пăшал ниепле те алла кĕмест. Пĕр енчен, кĕсъе шăтăк пулман-ши тесе, иккĕленсе пăхатăп. Анчах карчăк мана нихăçан та шăтăк кĕсъесемпе çӳретменнине аса илсе, пăшал кĕсъерех пулĕ тетĕп. Тепĕр енчен, пиншака хывса кĕсъене тавăрса силлес тесе те шутлатăп, пиншак пĕчĕкленсе ларасран хăратăп. Ара пиншаксăр юлсан, шăнса вилме те пулать çак çанталăкра, тетĕп. Çапла манăн пиншак кĕсъинчи пăшала лăпах каç-чен шырамалла пулчĕ. Вăл çавăнтах, кĕсъе тĕпĕнчех выртнă мĕн.

Çавнашкал тертленнĕ хыççăн пăшала, пĕчĕккĕ пулсан та, çурăм хыçнех çакма шутларăм: унтан вăл ниçта та çухалмĕ, терĕм. Анчах манăн пăшалăн çакки çук, вăл хам ӳснĕ май таталса таçта сирпĕнсе ӳкнĕ. Сасартăк, темле сăлтавпа манăн çурăм хыçĕнчех вĕрен çакăнса тăрать. Вăл мана çăпата кантри пек çеç туйăнчĕ. Эпĕ савăнсах

Манӑн пуҫ хуп-хуран капланса килекен ҫӑмӑр пӗлӗчӗсем ӑшне кӗрсе кайрӗ.

кайрӑм. Вӗрене салтса илтӗм те унтан пӑшал ҫакки турӑм. Вунӑ хӑлаҫ тӑршшӗ вӗрен хам тавра лӑпах пӗрре ҫавӑрса ҫыхма ҫитрӗ.

Кун каҫалана сулӑнчӗ. Эпӗ ҫапах та киле таврӑнмарӑм. Тухнӑ пек чухне ытти вӑрмансене те кайса ҫӳреме шутларӑм та малалла утрӑм. Манӑн ҫул калама ҫук ӳсӗнсе пырать: пӗрре пусатӑп та таҫта ҫитиех каятӑп. Ҫапла эпӗ поездсене кӑна мар, аэроплансене те хуса ҫитсе иртсе каятӑп, хам хыҫа курӑнмиех тӑратса хӑваратӑп.

Урал тӑвӗсем патне ҫитрӗм. Вӗсен пысӑк та ҫӳлӗ тӗмесем пур. Эпӗ урасемпе ҫав тӗмесем ҫине пусса утса пыратӑп. Ҫапла эпӗ татах та ҫӳлӗленсе кайрӑм та манӑн пуҫ тачка пӗлӗтсен ӑшӗнче пычӗ.

Сасартӑк манӑн сылтӑм хӑлха патӗнче темӗнле сасӑ сӗрлени илтӗнчӗ. „Мӗнле сасӑ-ши ку, нӑрӑ мар-ши“, — тесе хӑлха патне алла ярса пӑхрӑм. Тӗлӗнсех кайрӑм: манӑн алӑ виҫӗ моторлӑ аэроплана ярса тытрӗ; тинех ӑнлантӑм: манӑн хӑлха патӗнчи сасӑ ҫак аэропланӑн моторӗсем кӗрленӗ сасӑ пулнӑ мӗн.

Вӑл аэроплана эпӗ хам ывӑҫ тупанӗ ҫине лартрӑм та пӗчӗк кантӑкӗнчен шалалла пӑхрӑм. Унта ҫынсем туллиех ларса пыраҫҫӗ. Вӗсем пурте халиччен ӗмӗрте те ҫын пырса кӗмен тайгана ылттӑн тухакан вырӑнсем шырама каяҫҫӗ мӗн.

Эпӗ ярса пусмассерен темӗн чухлӗ кайнине пӗлсен, ҫынсем пурте хӑйсене аэропланӗ-мӗнӗпех хампа пӗрле илсе кайма ыйтрӗҫ. Эпӗ килӗшрӗм. Хам сывланипе вӗҫсе ӳкӗ тесе, эпӗ аэроплана икӗ пӳрне хушшине хӗстертӗм. Ҫакӑн хыҫҫӑн аэроплан ҫинчи ҫынсем савӑнсах кайрӗҫ. Вӗсем пӗчӗк кантӑккисене уҫса ярса, ҫул тӑршшӗпех каласса пычӗҫ. Ҫапла манӑн ҫул татах ӳсӗнсе пычӗ. Тепӗр сехет кайсанах эпӗ Инҫетри Хӗвелтухӑҫ крайне ҫитрӗм.

Кунта манӑн аэроплан ҫинче ларса пыракан ҫынсемпе уйӑрлмалла пулчӗ. Вӗсен ҫурҫӗр еннелле каймалла пулчӗ. Хӑйсене пӗр кун каяс вырӑнне пӗр сехетрех илсе ҫитер-

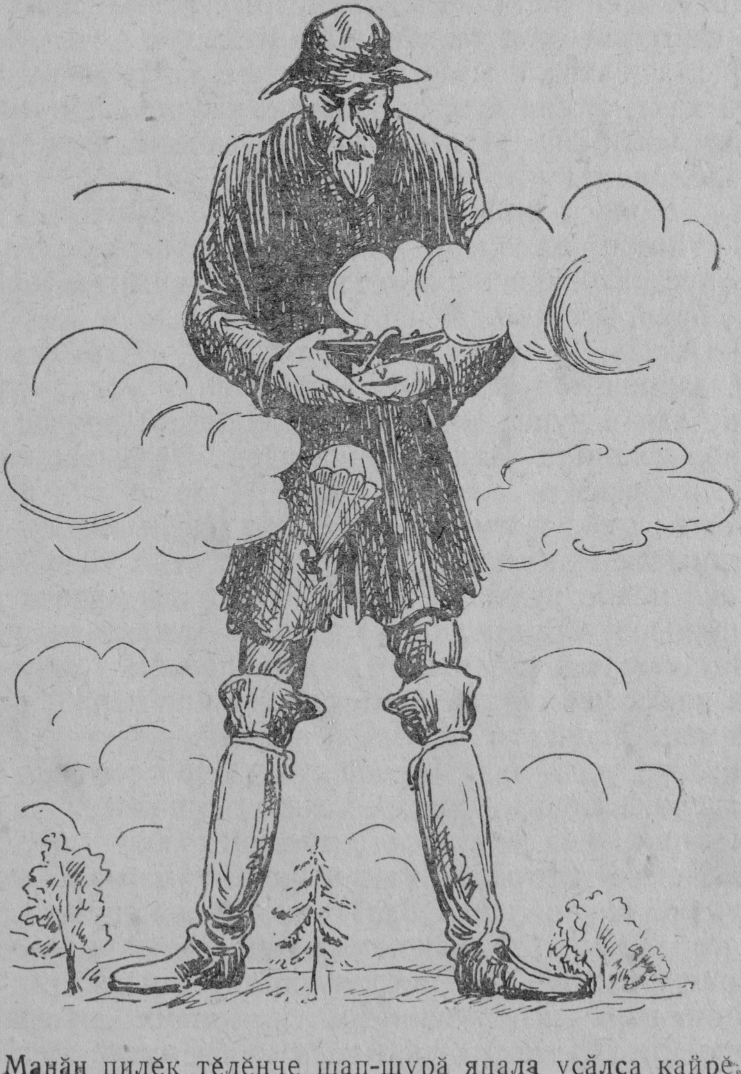

Манӑн пилӗк тӗлӗнче шап-шурӑ япала ҫӑлса кайрӗ.

нĕшĕн çынсем мана чĕререн тав турĕç, тата нумай пурăнма сывлăх сунчĕç. Эпĕ тискер кайăксем тытма шутланине пĕлсен, летчикĕ мана Уссури тайгине кайма сĕнчĕ, унта каймалли çула та хăех кăтартса пачĕ.

Эпĕ аэроплана ывăç тупанĕ çине лартрăм та çынсем пурте кантăкĕсене хупрĕç. Летчикĕ кабина ăшĕнчен сиксе тухса, манăн ывăç тупанĕ тикĕсси-тикĕсмаррине сăнама пуçларĕ.

— Тапранса кайма хĕнтерех, — тет летчик.

— Нимĕн те хĕн мар, — тетĕп. — Эсĕ моторĕсене ĕçлеттерме пуçла та кабинăна кĕрсе лар, аэроплана хам вĕрсе тапратса ярăп, — тетĕп.

— Апла юрамасть, — тет летчик. — Тапранса каяс умĕн, аэропланăн сахалтан та пĕр минут хушши сан ывăç тупанĕ тăрăх чупса каймалла, — терĕ те аэроплан ăшĕнчен пĕр çыннине кăларса, унпа пĕрле ман ывăç тупанне виçме пуçларĕ.

Манăн ывăç тупанĕ калама çук пысăк иккен. Анчах çапла пысăк пулсан та, летчик чутах çĕре ÿксе вилетчĕ. Вăл акă мĕнле пулчĕ: летчикĕ, малта пыраканскер, шĕвĕр пÿрнепе вăтам пÿрне хушшинчи çурăка анах кайрĕ.

Вăхăт нумай та иртмерĕ — манăн пилĕк тĕлĕнче шапшурă япала уçăлса кайрĕ. Летчик хăйпе пĕрле парашют илнĕ мĕн. Манăн пÿрнесем хушшинчен тухса ÿксенех парашютне уçса янă. Куншăн вара эпĕ çеç мар, аэроплан ăшĕнче ларакан çынсем те питĕ савăнчĕç.

Летчика эпĕ çĕре анса çитичченех хам ывăç тупанĕ çине çĕклесе лартрăм. Вăл парашютне майласа пуçтарчĕ те çурăмĕ хыçне çакрĕ. Вăл аялалла ÿкнĕ пулсан та нимĕн те хăраман. Хăрама мар, вăл манăн ывăç тупанĕ çуррине çитиччен 478 метр пулнине те манман.

Эпир вара ывăç тупанне малалла виçсе аппаланса та тăмарăмăр, 478 метр çумне тата çавăн чухлĕ хушрăм та хамăн ывăç тупанĕн тăршшĕ пĕр çухрăма яхăнне пĕлтĕм.

— Епле пулсан та чуптарма тăрăшăп, — тет летчик.

Эсĕ пĕр минут та пулин сывламасăр тăр, — терĕ те, вăл аэроплан моторĕсене ĕçлеттерсе ячĕ.

— Манăн вăта пӳрне вăрăмрах, эсĕ çав пӳрне тăрăх чуптарса пыма тăрăш, терĕм те летчика вăта пӳрне çине кĕрсе каякан йĕр туса патăм.

Аэроплан вăта пӳрне вĕçне çитсенех сывлăшалла ерипен хăпарса кайрĕ. Ун ăшĕнче ларса пыракан çынсем шурă тутăрсем вĕлкĕштерсе манпа сывпуллашрĕç. Анчах хам, сывламасăр тăма хăнăхманскер, пĕр минут хушши сывламаннипех кăштах чыхăнса вилсе каяттăм.

Аэроплан часах куçран çухалчĕ, эпĕ летчик кăтартса панă çулпа малалла утрăм. Манăн нумай каймалла пулмарĕ, çич-сакăр утăм ярса пуссанах Уссури тайгине çитрĕм.

Вăл тайга калама çук пысăк. Унта эпĕ этем пырса кĕмеллĕ мар вырăнсем, асар-писер таран варсем тĕл пултăм. Вĕсенче темĕн тĕрлĕ тискер кайăксем çĕмĕрсе çӳреççĕ, хăйсем мана курсанах хăраса тараççĕ. Çавăнпа эпĕ вĕсенчен хăраса тăмарăм. Пĕрре пĕшкĕнтĕм те пĕр пысăк упине ярса тытрăм. Анчах вăл, чи пысăк упи пулсан та, манăн алра кушак çури пек çеç туйăнать, хăй ман çине куçĕсене сиктермесĕр пăхать, манран хăранипеиксе чĕтрет. Пăхатăп — манăн ура вĕçĕнче тепĕр пысăк упа хăйĕн ултă çурипе мĕшĕлтетсе çӳрет. Эпĕ вĕсене те тытса пиншак кĕсъине ятăм. Сакăр упа янă пулсан та, манăн кĕсъе çурри таран та тулмарĕ. Вĕсене упасем кăна мар, ытти тискер кайăксене те тытса яма пулать, терĕм.

Тепĕр утăм ярса пусрăм та хĕррисенче пит çулĕ хăяхсем ӳсекен шурлăх патне çитсе тăтăм. Çав хăяхсем хушшинче пит пысăк тигрсем хĕвел ăшшипе хĕртĕнсе харлаттарса çывăраççĕ. Ахаль сунарçă вĕсене ниепле те шыраса тупайрас çук, тупсан та вĕсем патне пырайрас çук.

Эпĕ хам çакнашкал телейлĕ пулнăшăн савăнсах кайрăм. Савăнма та тивĕçлĕ. Ара кун пек пысăк çын пулман пулсан, çак тĕлĕнмелле çĕршыва та килсе кураймастăмччĕ, тигрсем ăçта пурăннине те пĕлместĕмччĕ.

Малтан эпĕ миçе тигрне шутлама пуçларăм. Анчах вĕсем пит нумай — вĕсене ирччен те шутласа пĕтерес çук. Çавăнпа шутласа тăрса вăхăта та irттерес темерĕм, пĕшкĕнтĕм те тӳрех икĕ тигрне ярса тытрăм.

Тигрсем ăйăхран хăраса вăраннипе тайгана чĕтретсе çухăрма тытăнчĕç. Вĕсен сассипе çывăракан тигрсем пурте сиксе тăчĕç те, шăтăк михĕрен тăкăнакан пăрçа пек, унталла-кунталла сапаланса пĕтрĕç. Алла ярса тытнă тигрсем те пĕтĕм вăйран тарасшăн пулчĕç, пĕри пуç пурнерен çыртса илчĕ. Анчах вăл çыртни мана шăши çыртни пек çеç пулчĕ. Эпĕ çапах та тигрне хытах çилентĕм, шĕвĕр пӳрнепе сăмсинчен шак! тутартăм. Унăн çăварĕнчен юн палкаса юхма пуçларĕ. Эпĕ юнне шăлса аппаланса та тăмарăм, икĕ тигрне те кĕсъене ятăм, хам виçĕ пусăм тусах арăслансем йышлăн пурăнакан вырăна çитсе тăтăм.

Арăслансем пĕрте тигрсем пек мар иккен, вĕсем калама çук чее. Вĕсем манăн ура пуснипе хуçăлса аннă йывăç сассипех вăранчĕç. Анчах хăйсем тарса пытанмарĕç, турех хама тапăнма пикенчĕç. Пĕр арăсланĕ çĕр çĕмĕрсе çухăрса ячĕ те атă пуçĕнчен çыртса илчĕ. Эпĕ урана пĕрре çеç силлерĕм, атă пуçĕнчен çыртса илнĕ арăслан çич-сакăр çухрăма ывтăнса ӳкрĕ. Çакна курсан, ытти арăслансем хăрасах ӳкрĕç. Хăшĕсем самантрах таçта тарса пытанчĕç, манăн пата чи пысăккисем кăна тăрса юлчĕç. Эпĕ вĕсене текех вăрçтарса та тăмарăм. Чи пысăк икĕ арăсланне тытса кĕсъене ятăм та хам каллех малалла утрăм.

Вăл кун эпĕ Уссури тайгинче лăпах кăнтăрлаччен çӳрерĕм. Çапла пур вырăна та çитсе куртăм, унта пурăнакан тискер кайăксене пурне те пĕрер мăшăр тытрăм. Манăн пиншак кĕсъисем те хĕррипе танах тискер кайăксемпе тулчĕç.

Кун каç еннелле сулăнчĕ. Манăн хырăм калама çук выçса çитрĕ. Эпĕ тайгара пĕр столовăй шыраса тупрăм. Унта вăрман касакан 500 рабочи валли пысăк хурансемпе виçĕ тĕслĕ апат пĕçерсе хатĕрленĕ. Анчах вăл

Ман ҫăвар патне ҫитекен вăрăм пусма шыраса тупрĕҫ те, ҫавăн тăрăх касторка ҫĕклесе хăпарма тытăнчĕҫ.

апатсем виçĕ çăвар кăна пулаççĕ. Паллах, виçĕ çăвар хырăма йăпатма та çитмест, вăрман касакан рабочисем те выçах тăрса юлĕç тесе, эпĕ апатне çимерĕм. Килте юратнă карчăк пĕр ăсан пĕçерсе хунă пулĕ, киле çитем те хырăм сарличчен çием, тесе васкаса киле май утрăм.

Çул çинче манăн сасартăк хырăм пакăртатма пуçларĕ. Эпĕ хăракан пулса тата хытăрах утрăм. Часах хамăр ялтан виçĕ çухрăмра ларакан Карăшлăх больницине çитрĕм.

Карăшлăх больницине иртнĕ çул кăна турĕç. Вăл виçĕ хутлă. Хăй, сăртра ларнăран, `таçтанах çутăлса курăнать. Çавăн пек пысăк пулсан та, вăл маншăн пĕчĕк пукан майлă çеç туйăнчĕ. Эпĕ вăрăм çул хыççăн пит ывăнса çитнĕччĕ. Лармалли меллĕ вырăн шыраса йĕри-тавралла пăхса çаврăнтăм, анчах мана лармашкăн çак больницăсăр пуçне урăх нимĕнле вырăн та пулмарĕ. Эпĕ больница йăтăнса анасран, хуллен ун тăррине лартăм, пĕр кантăкĕнчен ерипен шаккаса тухтăрсене тухма ыйтрăм.

Чăнкăр-р! тесе çĕмĕрĕлчĕ больница кантăкĕ.

Çакăн хыççăн больницăра ĕçлекен çынсем пурте сиксе тухрĕç, мана курсан, тĕлĕнсе хытсах кайрĕç. Самантрах вĕсем пусмасем тупса, ман тавралла лартса тултарчĕç. Тухтăрсем çав пусмасем тăрăх хăпарса кайрĕç те мана пур енчен те итлеме тытăнчĕç.

— Мĕн ыратать?—тесе ыйтрĕ пĕр тухтăрĕ.

— Вар пăкăртатать,—тетĕп çакна.

— Мĕн те пулин чĕр япала çимерĕн-и?—тет тухтăр. Эпĕ ăна, Уçтук варĕ пуçĕнче тĕлĕнмелле курăк вăррине çисе, çапла пысăкланса кайни çинчен каласа патăм.

Тухтăрсем татах тĕлĕнсе кайрĕç. Аллисемпе пуçĕсене тытса мана пĕчĕклетмелли меле шухăшласа кăларма ларчĕç.

— Тупрăм, тупрăм!—тесе кăшкăрса ячĕ ват тухтăрĕ.

— Ана касторка çеç ĕçтермелле, вара çав усал курăкăн вăррине те тасатса кăларма пулать,—тет.

— Вара пĕчĕкленсе малтанхи пекех пулатăп-и?—тетĕп.

— Пулма пултаратăн,—теççĕ тухтăрсем.

Эпĕ хам кĕсъерен пĕр ывăç арăслансемпе тигрсем туртса кăлартăм та:

— Мана пĕчĕклетсен, çаксем вара хама та, сире хăвăра та çисе яма пултараççĕ, терĕм.

Тухтăрсем хăраса кăвакарсах кайрĕç, айвантараххисем тӳп те тӳп месерле кая-кая ӳкрĕç.

— Хăрама кирлĕ мар,—терĕм те арăслансемпе тигрсене каялла кĕсъене чиксе лартрăм. Тухтăрсем вара ман кĕсъери тискер кайăксене мĕн тăвасси çинчен шутлама тытăнчĕç, часах вĕсене эмелпе вĕлерме килĕшрĕç.

— Эпĕ хамăр колхозра зоологи сачĕ тăватăп, çавăнпа вĕсене темĕн тусан та вĕлерттерместĕп,—терĕм çаксене.

Пĕр тухтăрĕ мана тарăхсах çитрĕ те:

— Апла пулсан, ăçтан килнĕ çавăнтах кай,—тесе ятлаçса вăрçма пуçларĕ.

— Ара эпĕ Лапшу Çтаппанĕ пулатăп вĕт,—терĕм.

Тухтăрсем тин палласа илчĕç мана. Хăйсем пурте аллараç шутпа ман еннелле аллисене тăсрĕç, эпĕ вĕсен аллисене кача пӳрнепе тĕрте-тĕрте çеç тухрăм. Çакăн хыççăн тухтăрсем каллех манăн кĕсъери тискер кайăксене мĕн тăвасси çинчен шутлама пуçларĕç.

— Нумай шутлама та кирлĕ мар. Сирĕн ара, операци тăвас умĕн çынсене шăршлаттармалли эмел пулĕ,—терĕм.

— Пур, пур,—терĕç тухтăрсем.

— Пур пулсан, тискер кайăксене çавна шăршлаттарса çывратăр та, хама пĕчĕклетĕр,—терĕм.

Тухтăрсем савăнсах кайрĕç. Малтан çав эмеле шăршлаттарса кĕсъери тискер кайăксене çывратрăмăр, вĕсене больница картишĕ тулли вырттарса тухрăмăр. Шăнса каясран кашнинех шăналăксемпе витсе хутăмăр. Кайран, тухтăрсем ман çăвар патне çитекен вăрăм пусма шыраса тупрĕç те, çавăн тăрăх касторка çĕклесе хăпарма тытăнчĕç.

Касторка ĕçсен, манăн вар-хырăм пĕтĕмпех тасалса çитрĕ те, эпĕ малтанхи пекех пĕчĕкленсе юлтăм, боль-

ница тăрринчен çĕре пусма тăрăх антăм, тухтăрсене чĕререн тав турăм та, тискер кайăксене тиесе кайма тесе, хамăр колхоза нимене чĕнме чупрăм.

Хамăн кĕсъесене тултарса тавăрăннă тискер кайăксене колхоза çĕр те виçĕ лавпа турттарса пытăмăр. Тискер кайăксем виçĕ кун та виçĕ çĕр пĕр хускалмасăр харлаттарса çывăрчĕç. Çав вăхăтра эпир кашни кайăкĕ валлиех тимĕр решеткеллĕ уйрăм читлĕхсем туса хатĕрлерĕмĕр, кайăксене кашнинех йăйăхран вăранса çитиччен, çав читлĕхсене хупрăмăр.

Çапла пирĕн колхозăн хăйĕн калама çук пысăк зоологи сачĕ пулса тăчĕ. Вăл сад тавралла эпир çӳлĕ хӳме тытса çаврăнтăмăр, алăкĕ тăррине виçĕ тĕрлĕ краскăпа:

Тĕнчери чи чаплă та паллă сунарçă ЛАПШУ ÇТАППАНĔ *тунă зоологи сачĕ*

тесе вывеска çырса çапрăмăр.

Çак сад директорне мана хамах суйласа лартрĕç.

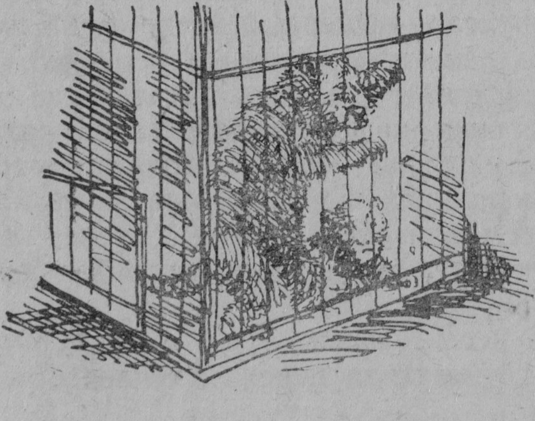

Отв. редактор М. Романов
Техредактор Ф. Яковлев

Послано в произв. 25/II-39 г.
Подписано к печати 31/VIII-39 г.
Уполн. Чувашглавлита № 1405.
Тираж 5000 экз Заказ № 444.
Форм.б. 60×92 1/16. Об'ем 1,25 п. л.

Отпечатано в типографии № 1
НКМП ЧАССР, г. Чебоксары.

Хакĕ 50 пус.

КУЗЬМА ЧУЛГАСЬ
СТЕПАН ЛАПШИН

на чувашском языке

Чувашгосиздат ◆ 1939